
EUDALD GRAELLS

EL GUIATGE PERMANENT

FLORENCI CRIVILLÉ I ESTRAGUÉS
AGUSTÍ DALMAU I FONT

La figura d'Eudald Graells ha estat de les que deixen petja i llavor en la societat en la qual els ha tocat viure. Ara, acomplerts dos anys del seu traspàs, voldríem rememorar breument l'home i l'obra i, alhora, donar a conèixer alguns aspectes no gaire divulgats de la seva dilatada trajectòria com a historiador, a més de fer públic un extracte de la bibliografia que generà al llarg de quasi 70 anys de continuada labor creativa.

UN ESBÓS BIOGRÀFIC

Eudald Graells i Puig va néixer a la comtal vila l'1 de setembre de 1901, en el si d'una família de fondes arrels ripolleses dedicada al comerç de teixits. Tindrà un germà, Francesc, amb el qual restaran molt units fins a la mort d'aquest, el 1981.

Als 16 anys acabà la seva formació escolar, realitzada a l'Escola de Segona Ensenyança de Ripoll. Poc després passa a treballar a Barcelona, a la important firma Vicenç Ferrer (actualment, "El Corte Inglés"), com a

* N. dels E.E.: Part d'aquest treball va ser publicat a la *Revista de Girona* (núm. 158, maig-juny 1993).

dependent de la secció d'adrogueria. Aquí pogué tractar pintors de la talla de Santiago Rusiñol, Hermen Anglada i Camarasa, Alexandre de Cabanyes, Pere Pruna, Joaquim Sunyer, Salvador Dalí i d'altres contemporanis, que es proveïen a la casa de materials per a llurs composicions. Persona de remarcable i innat gust artístic, això esdevindrà una fita bàsica en la seva formació.

De ben jove se sentí atret per la personalitat i l'activisme cultural de Tomàs Ragner i Fossas, fundador, el 1928, de l'Arxiu Museu Folklòric de Sant Pere. Aquesta institució es convertiria, amb el pas del temps, en l'objectiu que el motivava tothora.

En morir el seu pare, Francesc Graells i Bofill, el 1925 retornava a Ripoll per integrar-se en el negoci familiar. Aprèn l'ofici de sastre i l'exercirà durant tota la vida en la botiga paterna, establerta a la cantonada del carrer de Sant Pere amb la plaça de l'Ajuntament. La tasca a l'Arxiu Museu la desenvoluparia a estones lliures; a partir del retir laboral es transformarà en l'ocupació prioritària d'Eudald Graells.

En casar-se anà a residir a la masia de Sorribes, situada a un quilòmetre de Ripoll en direcció a Campdevàrol on naixerà la seva filla, Maria. Els que el vàrem conèixer recordem com cada dia baixava cap al Museu, fes el temps que fes, tot refusant amablement si algú s'oferia a dur-lo en automòbil. Arribà a esdevenir un personatge habitual de la carretera de Ribes, tant de bon matí com al migdia, quan retornava cap a casa.

L'any 1983 moria la seva esposa, Josepa Sala i Perpinyà. Aquest fet l'afectà profundament. Sobreposant-se, va continuar treballant per Ripoll i per l'Arxiu Museu que tant estimava.

Persona de fondes conviccions cíviques i religioses, fou president de la Junta d'Obra del Monestir i membre del nou Patronat que el regeix des de 1985. També va ser cridat a participar en la comissió promotora del monument funerari al comte Guifré, erigit el 1982 dins la basílica monasterial. Entre d'altres associacions ripolleses, formà part de la Junta d'Obra de Sant Eudald i de la Congregació de la Puríssima Sang.

Després d'una vida de persistent activitat, el 10 de maig de 1992 vigília de Sant Eudald als 90 anys, lliurava l'ànima a Déu al seu Ripoll natal.

EL MUSEU I L'ARXIU

Una de les màximes aspiracions d'Eudald Graells fou la seva predilecció per divulgar la història local ripollesa, que va ser una constant al llarg de la seva vida.

Al costat de Tomàs Ragner estudià cròniques i vells còdexs i ensems s'instruí en el recull i la conservació d'objectes museístics; amb ell, durant la Guerra Civil prengué part activa en el salvament d'obres d'art i de peces de valor a tota la comarca.

El 1946 mor Ragner i, a partir de 1957, es fa càrrec de la direcció de l'Arxiu Museu que, amb el pas dels anys, ampliarà i modificarà totalment, aplicant encertats criteris didàctics i funcionals en el muntatge o el remodelatge de les sales. El museu, que fins aleshores era exclusivament d'etnografia i de folklore, esdevé divers, amb predomini de les arts del ferro.

El 1957, feta l'adaptació de l'ala esquerra de la golfa de l'església de Sant Pere, s'inaugura la que serà la sala més valuosa del conjunt, destinada a contenir la col·lecció d'armes de foc portàtils de la famosa manufactura ripollesa. Dos anys més tard, l'agost de 1959, té lloc la presentació del complement de l'anterior: la rèplica d'una farga catalana.

Durant les dues dècades següents, el museu dobla el seu continent i el seu contingut. Les inauguracions se segueixen en intervals relativament curts: sala de ceràmica i vidre (1960), reforma de les tres primeres sales

Eudald Graells
estudià amb rigor
la història local.

Foto: E. Graells, Ver, 1989

(1962), sala de l'artesania del ferro (1963), ampliació de la sala del folklore religiós (1965), sala dedicada al monestir (1968), sala de records històrics de Ripoll (1977) i sala de la prehistòria (1981). Acomplert aquest seguit de noves seccions, s'arribà a ocupar un espai de 1.000 m.², distribuït en tretze estances, una de les quals, la de les armes de foc, porta el seu nom.

A més de la dedicació al museu, Eudald Graells va donar una forta embranzida a l'arxiu. Durant la guerra col.laborà també a salvar els documents d'algunes parròquies de la comarca, com ara Sant Julià de Saltor, Llaés i Sant Quintí de Puigrodon. Per altra part, cal destacar el seu paper com a fotògraf de fets històrics importantíssims que afectaren Ripol. Així trobem que retratà els principals episodis de la Guerra Civil (1936-1939) i les conseqüències de l'aiguat del 1940. Les seves fotografies són les úniques que tenim sobre aquests esdeveniments.

L'ingrés de material, passada la conflagració, fou considerable. La base arxivística va augmentar en més d'un cent per cent, i, en conseqüència, el local esdevingué petit. Gràcies al suport del Sr. Esteve Bassols, el 1971 fou possible d'inaugurar un nou emplaçament per a l'arxiu del museu. D'aquesta forma Graells veia fet realitat un vell projecte: tenir en condicions adequades el singular fons documental de què es disposava.

Procurà seguir el mateix criteri que havia fet servir Raguer en l'ordenació dels documents i tingué cura de mantenir al dia els diversos apartats que integren l'arxiu i, alhora, es preocupà del constant forniment de noves dades. Sota el seu guiatge, fins a l'any 1992, gairebé es triplicà el volum del contingut primari.

Entre les seccions que van experimentar un fort creixement s'hi compten les d'autors ripollesos i les seves obres, la de llibres i publicacions que parlen de Ripoll i, en especial, la d'entitats i associacions locals. Aquestes parts augmentaren gràcies als donatius que, desinteressadament, han fet els ripollesos a l'arxiu, el qual aplega importants testimoniatges del nostre passat col.lectiu.

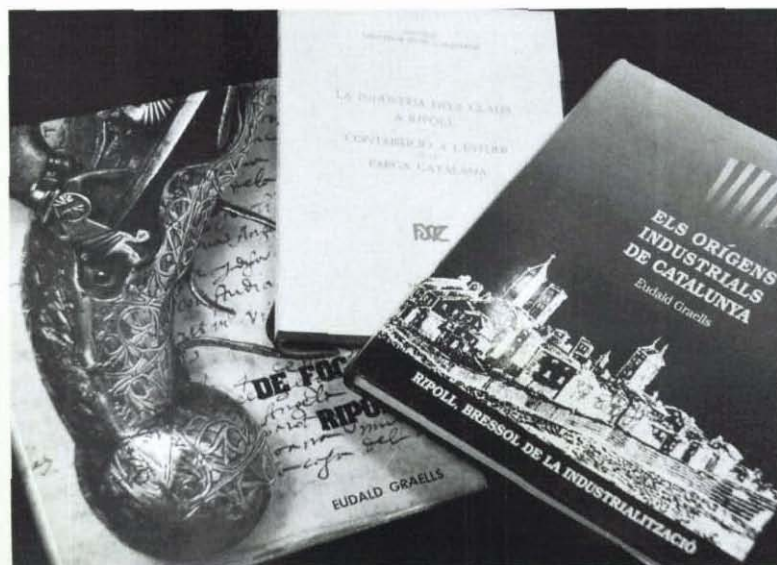
D'altra banda, es preocupà de posar-lo a disposició dels estudiosos, els quals en nombre d'uns 700 el van consultar fins el 1992. El propi Eudald Graells era qui facilitava la documentació demanada pels investigadors.

LA RECERCA HISTORIOGRÀFICA. LES PUBLICACIONS

De formació autodidacta, dotat d'una gran capacitat de retentiva i de síntesi, ens sabé transmetre el pòsit de tantes inquietuds a través de concisos però fonamentats articles. En força ocasions va ser la veu esperada i decisòria que aclaria un dubte, argüia amb autoritat o bé terciava en alguna controvèrsia entre diferents parers historiològics.

Fou un indagador tenaç, pacient i meticulós, que en el seu recorregut per incessants consultes aplegà i ens ha llegat un autèntic tresor documental: més de dues mil fitxes escrites a mà i amb lletra atapeïda, que duen la datació i la procedència de la font original. Majoritàriament són referides a les antigues manufactures del ferro, amb l'afegit d'acotacions paral·leles i complementàries.

La ben proveïda biblioteca que, concretada en les armes de foc, reüní curiosament i la correspondència que va creuar amb especialistes i col·leccionadors d'arreu del món, palesen una competència i un prestigi assolits a pols.

Els llibres, divulgadors del treball de recerca

Foto: E. Graells-Vic

Fruit d'aquesta perseverant inquietud, sortiren a llum diversos estudis. Tot i que el primer article del qual tenim constància de publicació data del 1943, cal assenyalar que ja el 1917 -quan només tenia 16 anys- va copiar a mà un manuscrit de més de cent planes, que el notari Eudald Mirapeix i Ylla (1791-1858) havia redactat sobre la història local amb el títol de "Cronica de la villa y monasterio de Ripoll".

Més captivat per la historiografia que pel folklore, es decantà cap a l'estudi en profunditat de l'antiga siderúrgia ripollesa: la farga catalana, el treball del ferro, la manufactura dels claus i, sobretot, la d'armes de foc portàtils, foren els objectius que es fixà. Les seves interpretacions ajudarien a posar les bases d'una nova forma d'entendre la història de Ripoll; a l'ombra del monestir, però centrada en les perspectives civil i industrial, fins aleshores força desateses.

L'any 1972 la fundació Salvador Vives Casajuana li publicava, en un sol volum (reeditat el 1984), *La indústria dels claus a Ripoll i Contribució a l'estudi de la farga catalana*.

El 1974 treia a llum *Les armes de foc de Ripoll*, veritable compendi de quasi quaranta anys esmerçats en l'estudi de la manufactura armera ripollesa, que aviat es convertiria en un manual de referència obligada per a historiadors i col·leccionistes. L'any 1983 la Diputació de Girona el reedità, atès que des de feia temps es trobava exhaurit.

Durant el procés de recopilació de la Gran Enciclopèdia Catalana, hi féu arribar cap a una trentena de veus específiques i descripcions relacionades amb les indústries del ferro com botàs, botasset, clavetaire, farga..., terminologia que havia anat anotant en el transcurs de les seves recerques.

Encara ens sorprendria, depassats ja els vuitanta-set anys, amb la redacció d'un resum de tota la seva obra, sota el títol de *Els orígens industrials de Catalunya*, on llançava la idea, per ell sovint exposada, que l'activitat metal·lúrgica que es desenvolupà al Ripollès durant el segle XVII cal considerar-la com a bressol de la industrialització del país. El llibre es publicava al final de 1990 en una esplèndida edició particular.

Poc temps abans que la malaltia final l'engolís, havia emprès els esborranys i el recull gràfic per a un article sobre el gravador ripollès Celestí Sadurní (s.XIX). La mort l'atrapava, doncs, amb un nou treball en procés d'elaboració.

RECONEIXENÇA PÚBLICA

Els homenatges a persones destacades se solen fer un cop aquestes han finat. Eudald Graells, però, va ser objecte de força distincions en vida que li donarien íntima i legítima satisfacció.

L'any 1959, la vila de Ripoll li concedí la "Placa Tomàs Raguer", condecoració que es lliurava a aquells ripollesos, associacions o empreses, que havien destacat durant l'any en la divulgació i la promoció de la localitat.

Era el 1972 quan el "Ministerio de Educación y Ciencia" li atorgava la Creu d'Alfons X el Savi. Distinció que mai no va lluir perquè el seu profund catalanisme li impedia de fer gala d'un premi concedit per l'Estat espanyol.

Tres anys després, els professors i antics alumnes de l'Escola Salesiana de Ripoll li reteren un homenatge i van oferir-li una placa, en agraïment a la seva llarga dedicació al capdavant de l'Arxiu Museu. Dins el mateix 1975 cal destacar que, a proposta dels senyors Martí de Riquer, Frederic Udina i Josep Alsina, fou elegit membre de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

L'Associació de Col·leccionistes d'Armes Antiques, de Barcelona li va dedicar un homenatge el 1981, en el decurs del qual se li entregà un pergamí i va ser nomenat soci d'honor de l'entitat.

Investigador tenaç,
redescobriria el
passat industrial
ripollès

Foto: Joan Blanch, 1991

El 1985, el Cercle Filatèlic i Numismàtic de Ripoll -al qual estigué sempre molt lligat, ja que hi col.laborà amb diversos articles sobre la indústria del ferro- li rendí també un homenatge, designant-lo soci d'honor. A proposta del mateix Cercle, i a través de l'historiador Antoni Pladevall, li és atorgada la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya, que li imposà el propi president, Jordi Pujol, el dia 17 de desembre; guardó que sempre més ostentaria amb orgull.

Durant la celebració de les primeres jornades d'arxivística, que tingueren lloc a Ribes de Freser la primavera del 1987, l'Associació d'Arxivers de Catalunya li va retre un nou homenatge. També el Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, l'any 1989, acordà nomenar-lo soci d'honor.

Així mateix l'ajuntament de Ripoll volgué dedicar-li un homenatge i el 27 de maig de 1990 li atorgà la medalla de plata de la vila amb distintiu d'or. Després de la seva mort, el ple del consistori aprovava que el Centre Cultural que alberga l'Escola d'Arts i Oficis -ubicada a l'antic escorxador, remodelat- portés el seu nom.

Eudald Graells fou sempre un "ripollès fins al moll de l'os", tal com li agradava de definir-se. I així ho demostrà, lliurant-se, amb desinteressat afany, al servei del recobriment del passat del seu poble.

PUBLICACIONS D'EUDALD GRAELLS

Notas históricas de San Eudaldo (programa de la Festa Major de Ripoll, 1943).

La siderurgia en la comarca de Ripoll i las industrias derivadas de ella. (Revista de l'Asamblea General Ordinaria de la Asociación Técnica Española de Estudios Metalúrgicos, juny 1952).

La manufactura de armas de fuego de Ripoll. Revista Usted, núm. 12, desembre 1953).

Museo de Ripoll, nuevas instalaciones, la sala de armas. (Revista de Gerona, núm. 9, quart trimestre 1959).

La manufactura ripollesa de los clavos. (Revista de Gerona, núm. 13, quart trimestre 1960).

La Farga Catalana en las comarcas gerundenses. (Revista de Gerona, núm. 16 tercer trimestre 1961).

L'evolució demogràfica de la comtal vila de Ripoll. (El Ripollès, núm. 191, abril 1961).

Las pinturas de Juan Llimona del baldaquino de Ripoll. (Revista de Gerona, núm. 19, segon trimestre 1992).

Assaig d'història de les invasions de pesta a Ripoll. (El Ripollès, núms. 213-214, febrer 1962).

El Museo-arterría Estruch. Revista Destino, núm. 1.327, 12 gener 1963).

La indústria dels claus a Ripoll. Contribució a l'estudi de la Farga Catalana. Fundació Salvador Vives Casajoana, Barcelona, 1972 (reeditat el 1984).

Història d'un edifici, can Sans. (Hoja parroquial, Ripoll, núm. 3.111, 6 febrer 1972).

Octubre de l'any 1651, fi del contagi. (Hoja parroquial, Ripoll, núm. 3.252, 20 octubre 1974).

Les bíblies de Ripoll. (Hoja parroquial, Ripoll, núm. 3.256, 17 novembre 1974).

Escultors ripollesos. (Hoja parroquial, Ripoll, núm. 3.258, 1 desembre 1974).

Les armes de foc de Ripoll. Ripoll, E. Graells-D. Maideu, 1974 (reeditat el 1983, per la Diputació de Girona).

La capella de Sant Bartomeu. (Hoja parroquial, núm. 3.278, 20 abril 1975).

Antiguitat del culte a Santa Maria de Ripoll. (Revista Ave María, núm. 394, octubre 1976).

Pedrenyals. (Asociación española de armas antiguas y recuerdos históricos. Hoja informativa, núm. 13, març-abril 1977).

El Ripoll industrial en els segles XVII i XVIII. (Ponència a la XXII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, Ripoll, 1978).

Assaig d'història de les invasions de pesta al Ripollès. (Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès. Annals 1981-1982).

La manufactura d'armes de foc portàtils de la comtal vila de Ripoll. (Programa de la XIV Exposició Filatèlica i Numismàtica, Ripoll 1985).

La Farga Catalana i el Tractat dels Pirineus. (Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, butlletí núm. 8, setembre 1985. Annals 1985-1986).

Pròleg del llibre *Les Arts Tèxtils a Ripoll i a la comarca* de Gonçal Cutrina i Sorinas. Ripoll, Patronat Francès Eiximenis de la Diputació de Girona. Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, 1986.

Les armes de foc de Ripoll i Les fargues d'aram. (Programa de la XV Exposició Filatèlica i Numismàtica, Ripoll, maig 1986).

Los exvotos del Arxiu Museu de Ripoll. (La Vanguardia, 12 octubre 1986).

L'humeral de Sant Eudald. (Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, butlletí, núm. 10, desembre 1986. Annals 1985-1986).

Guia de l'Arxiu-Museu Parroquial de Ripoll. 1986.

Comentari d'un pedrenyal del segle XVII. (Programa de la XVI Exposició Filatèlica i Numismàtica, Ripoll, maig 1987).

Comentari d'un trabuc del segle XVIII. (Programa de la XVII Exposició Filatèlica i Numismàtica, Ripoll, maig 1988).

El comerç dels ripollesos amb Amèrica al segle XVIII. (Programa de la XVII Exposició Filatèlica i Numismàtica, Ripoll, maig 1988).

La lluita secular dels homes de Ripoll per aconseguir consolat o municipi. Un aspecte de la jurisdicció civil de l'abat del monestir. (Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès. Annals 1987-1988).

GRAELLS, EUDALD i DALMAU, AGUSTÍ: ***1835-1839. Període infaust de la història de Ripoll.*** (Programa de la XVIII Exposició Filatèlica i Numismàtica, Ripoll, maig 1989).

Epíleg al llibre *Textos Mèdics Catalans*. Ripoll, Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, 1989.

El origen industrial de Catalunya. Ripoll, bressol de la industrialització. Ripoll, Eudald Graells, 1990.